visat.

**Tardor 2016**

## *Traducció de literatura infantil al català: al servei del lector o de la llengua?*

**Pere Comellas Casanova**

En un conte del gran escriptor brasiler Lima Barreto (Rio de Janeiro 1881-1922), el protagonista —que no té feina i en necessita urgentment— contesta un anunci del diari que demana un professor de javanès. Ell no sap ni una paraula de javanès, però qui no ha estirat una mica el currículum, quan es tracta de postular un lloc de treball? El cas és que es presenta a l'entrevista (després de ficar-se al cap quatre frases de la llengua i memoritzar-ne l'alfabet), i hi troba un senyor gran que ha heretat un llibre misteriós i l'encàrrec dels seus ancestres d'aprendre a llegir-lo. Amb les quatre coses que el nostre protagonista ha tingut temps de saber, en té prou per impressionar l'home, que el contracta. I com que de seguida es veu que l'alumne no serà capaç ni de dominar l'alfabet, el suposat professor es converteix en traductor i es va inventant sobre la marxa el contingut del llibre.

A part de mostrar-nos que la gana esmola l'enginy, la història de Lima Barreto ens aboca a dues reflexions. La primera, que si vols dedicar-te a la traducció, és més pràctic tenir força barra, perquè (com deia un clàssic francès que ara no recordo qui era) per traduir no cal saber llengües; al capdavall, qui et llegeix tampoc no en sap. La segona està relacionada amb la primera: qui llegeix una traducció, en general és perquè no vol o no pot llegir l'original, de manera que la feina de traduir ha de satisfer, evidentment, no pas l'autor o la seva comunitat, sinó el lector.

Pel que fa a la traducció de literatura infantil, la idea que la traducció és al servei del lector i no pas de l'autor segurament està molt més arrelada que en la literatura sense adjectius, sobretot si parlem d'autories molt canonitzades (en general els traductors fem veure que retem homenatge a l'autor però de fet fem cas de l'editor, que és qui ens paga i qui sol exigir un text «que llisqui», però aquesta és una altra discussió). Deia Norman Shapiro, prestigiós traductor nord-americà, que la traducció ha de ser com el vidre, que només t'adones

que hi és quan té petits defectes com ara ratllades o bombolles; i que «una bona traducció mai no ha d'atreure l'atenció cap a si mateixa» (citat a Venuti 1995: 1). Aquesta recomanació, tan discutible com es vulgui (i discutida, però més a la teoria que no pas a la pràctica), segurament s'aplica amb més entusiasme encara a la literatura infantil. Segons Isabel Pascua (2016: 209), «es esencial que la lectura resulte natural, creíble, fluida. Desde el punto de vista de la estructura sintáctica, el niño nunca debe notar, mientras lee, que ese texto es una traducción».

La sensació que aquí el lector és qui mana és molt accentuada. És perquè adorem i consentim la nostra mainada, i per tant la posem per davant de l'autor? No ho crec. D'una banda, en general els autors de literatura infantil no tenen tant prestigi com els de literatura i prou, de manera que no ens inspiren aquella reverència que ens empeny a declarar-los fidelitat eterna (encara que no quedi clar què volem dir exactament); de l'altra, som paternalistes i a la canalla tendim a donar-li tot ben mastegat, i per tant no dubtem a domesticar un text sense recança. I encara cal afegir a l'equació diverses pressions que poden ser determinants: «Aunque el autor y el traductor tengan el niño en la mente, existen los padres que compran los cuentos, los profesores que los recomiendan, los bibliotecarios y los roles paternalistas que juegan unos y otros, los editores y sus normas comerciales e incluso, en algunas ocasiones, la censura externa o la autocensura» (Pascua 2016: 210).

A tot plegat, en el cas català, amb una història sociolingüística convulsa, hi hem d'afegir el delicat equilibri entre un model de llengua genuí i un model de llengua creïble. La intensitat del contacte amb el castellà provoca tantes interferències que —és una queixa recurrent entre els professionals de la llengua— tot el que no troba simetria en aquesta llengua tendeix a desaparèixer. Tot plegat amanit amb el pes d'una ideologia lingüística que —molt explicablement— tendeix al purisme típic de les llengües que se senten amenaçades. Així, qui tradueix literatura infantil al català ha de fer uns quants equilibris: fer cas de la tendència a invisibilitzar la traducció i a adaptar l'original als nostres gustos i convencions, i fer servir un model de llengua que no soni noucentista, però que tampoc no reprodueixi «el català que ara es parla» (que normalment vol dir el que es parla a les àrees metropolitanes del nostre domini

lingüístic, és veritat, però al capdavall és on viu més gent que el parla), amb els seus «m'he dormit: si està la professora, se'm caurà el pèl».

Pel que fa a la meva experiència com a traductor de literatura infantil, he de dir abans de res que gairebé sempre he traduït pels meus amics de Takatuka, la qual cosa m'allibera força de la pressió de l'editor. Però no pas d'altres condicionants. Com que, a més, tinc una filla petita a qui llegeixo contes sovint, la primera restricció que m'imposo és que el text traduït s'aguanti llegit en veu alta (i no sempre me n'he sortit, com he pogut comprovar un cop imprès el llibre). Això fa que consideri més important evitar coses com ara «allò» en frases del tipus «no em podia creure allò que veia», o «la qual» a «una bruixa de la qual fugíem», que no pas l'ús de termes arcaics, molt més fàcils d'esquivar (parlo dels «nogensmenys» o «ensems»). Una de les coses que més m'han fet penedir d'una traducció infantil és haver col·locat el pronom després del verb en un diàleg. Quan llegeixes en veu alta «va dir-me que no» en comptes de «em va dir que no», t'adones que el que fa artificial un model de llengua són coses ben subtils i ben «correctes».

En canvi, procuro fer servir sempre que puc termes encara ben vius que, com que no tenen equivalent literal castellà, van caient. El paradigma és «gaire». D'altra banda, un bon arcaisme molt de tant en tant tampoc no fa cap mal. Potser sí que una de les raons que desacrediten la literatura infantil és justament ser massa condescendents amb el lector. El que fa mal és la barreja de registres produïda per la combinació entre l'aprenentatge de l'estàndard escrit i l'adquisició d'una varietat interferida: «em donarà temps de fer quelcom?».

Traduir és una activitat social: és bo que fem cabal de les normes del nostre temps i la nostra cultura. Però també és una activitat creativa: ens hem de reservar algun caprici. No és pas estrany, doncs, que quan et poses a pensar com tradueixes, descobreixis que déu n'hi do les contradiccions que pots arribar a tenir.

Referències

PASCUA, I. (2016). «Traducción de la literatura para niños en España: evolución y tendencias en investigación». A: GALANES, I. [et al] (ed.). *La traducción literaria: nuevas investigaciones*. Granada: Comares, p. 205-218.
VENUTI, L. (1995). *The Translator's Invisibility*. Londres: Routledge.